

Cảnh khuya – Rằm tháng giêng

Hồ Chí Minh

I. Kiến thức cơ bản

- **Về tác giả:** Hồ Chí Minh (1890 – 1969) quê ở Nam Đàn, Nghệ An là lãnh tụ vĩ đại của dân tộc và cách mạng Việt Nam; Người đã lãnh đạo nhân dân ta đấu tranh giành độc lập dân tộc, thống nhất Tổ quốc và xây dựng chủ nghĩa xã hội. Hồ Chí Minh còn là một danh nhân văn hóa thế giới, một nhà thơ lớn.

- **Về bài thơ:** “Cảnh khuya” và “Rằm tháng giêng” là hai bài thơ tứ tuyệt của Hồ Chí Minh được sáng tác trong thời kì đầu của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp.

- Hai bài thơ miêu tả cảnh trăng ở chiến khu Việt Bắc, thể hiện tình cảm thiên nhiên, tâm hồn nhạy cảm, lòng yêu nước sâu nặng và phong thái lạc quan, ung dung của Bác Hồ.

- Hai bài thơ có nhiều hình ảnh thiên nhiên đẹp, có màu sắc cổ điển mà bình dị tự nhiên.

II. Hướng dẫn đọc - hiểu văn bản

Câu 1. Hai bài “Cảnh khuya” và “Nguyên tiêu” được làm theo thể thơ nào? Đặc điểm của nó?

Hai bài thơ *Cảnh khuya* và *Nguyên tiêu* đều được làm theo thể thất ngôn tứ tuyệt.

Đặc điểm:

- Số chữ: Mỗi dòng thơ có 7 chữ (Thất ngôn)

- Số dòng: Mỗi bài có 4 dòng thơ (Tứ tuyệt)

- Hiệp vần: Chữ cuối cùng của các dòng 1 – 2 – 4.

+ *Cảnh khuya*: xa - hoa – nhà

+ *Nguyên tiêu*: viên – thiên – thuyền.

- **Ngắt nhịp:** “*Cảnh khuya*”: Câu 1. 3/4; Câu 2 + 3: 4/3; Câu 4. 2/5

“*Nguyên tiêu*”: Toàn bài 4/3

Câu 2. Phân tích hai câu thơ đầu của bài thơ “Cảnh khuya” chú ý âm thanh và cách so sánh.

- Hai câu đầu của bài thơ thiên về tả cảnh – cảnh ở đây rất đẹp vừa có suối, có trăng, có hoa chốn non xanh nước biếc hữu tình.

- “*Tiếng suối trong như tiếng hát xa*” – Cảnh được bắt đầu từ âm thanh của suối – tiếng suối êm dịu từ xa vọng lại mơ hồ hư thực – vừa thể hiện sự tĩnh mịch của cảnh.

+ Cách so sánh thể hiện sự tinh tế trong cảm nhận của nhà thơ: Tiếng suối như *tiếng hát* => *tiếng suối* trở nên gần gũi thân quen với con người, mang sức sống trẻ trung hơn.

- “*Trăng lồng cổ thụ bóng lồng hoa*” → *trăng, cổ thụ, hoa... ba vật thể cách nhau nghìn trùng cao, thấp, lớn bé, cũng rất khác nhau vậy mà vẫn “lồng” vào nhau, soi sáng cho nhau, nâng đỡ nhau họa nên bức tranh tuyệt mỹ. Bức tranh ấy do thiên nhiên sẽ ra hay chính do tài năng và cảm nhận tinh tế của tác giả Hồ Chí Minh tạo dựng?... Hồ Chí Minh đã thổi vào cảnh rừng đêm Việt Bắc một linh hồn để tạo dựng thành một bức tranh lung linh sống động*”

(Theo Vũ Dương Quỹ)

Câu 3. Hai câu cuối của bài “Cảnh khuya” thể hiện tâm trạng gì của tác giả? Trong hai câu thơ ấy có từ nào được lặp lại và điều đó có tác dụng như thế nào?

- *Câu thơ mở ra hai thế giới tâm trạng của nhân vật, hai khía cạnh của một tâm hồn.*

+ Chưa ngủ vì cảnh khuya quá đẹp, say mê tận hưởng vẻ đẹp tuyệt vời của cảnh đến độ không ngủ được => *tâm hồn nghệ sĩ.*

+ Chưa ngủ vì thao thức lo lắng vì vận mệnh của đất nước => *tâm hồn chiến sĩ* – đây mới là ý chính của câu thơ.

- *Tác dụng sự lặp lại của từ chưa ngủ*

+ Thể hiện sự hòa hợp giữa con người và cảnh vật → cảnh càng khuya càng làm nổi rõ con người; con người càng thức khuya càng thấy sự hữu tình của cảnh.

+ Chưa ngủ là vì chưa muốn ngủ – thể chủ động → dành thời gian để ngắm cảnh, để lo việc nước, chứ không phải là vì không ngủ được → sự sâu sắc của tâm trạng và tình cảm.

Câu 4. Hãy nhận xét về hình ảnh không gian và cách miêu tả không gian trong bài “Rằm tháng giêng”. Câu thứ hai có gì đặc biệt về từ ngữ và đã gọi ra vẻ đẹp của không gian đêm rằm tháng giêng như thế nào?

- Nhận xét về không gian miêu tả trong bài thơ

+ Rộng bao la: Bởi sự mở ra đến vô biên của dòng sông và bầu trời. Tràn ngập ánh trăng, trời trăng, sông trăng và con thuyền chở đầy trăng.

+ Tràn ngập ánh trăng:

- Tiêu đề của bài thơ đã thể hiện ý nghĩa đó, đây là ngày trăng đẹp nhất “Nguyệt chính viên”: “Trăng ngày rằm”, hơn nữa đây là mùa trăng đầu tiên của năm, bao sự tinh khôi, mới mẻ, linh thiêng trong “rằm tháng giêng”.

+ Tràn đầy sức xuân: Sông xuân, nước xuân, trời xuân, vạn vật căng nồng sự sống.

=> Dù là ban đêm nhưng cảnh vật ở đây vẫn phơi phới lòng lòng rất đẹp và đầy sức sống.

- Cách miêu tả

+ Không miêu tả cụ thể chi tiết

+ Chú ý sự khái quát của toàn cảnh và sự hòa hợp giữa các cảnh vật.

- Nét đặc biệt về từ ngữ của câu thơ thứ hai

+ Ba chữ xuân nối tiếp nhau: Xuân giang, xuân thủy, xuân thiên.

+ Ý nghĩa: Thể hiện sự tràn đầy của sức xuân và sắc xuân, tạo cảm giác sức sống ấy đang ùn ùn trỗi dậy, đây là một mùa xuân đang trong trạng thái chuyển động lớn dần, lớn dần lên.

Câu 5. Bài “Nguyên tiêu” gọi cho em nhớ tới những từ thơ, câu thơ và hình ảnh nào trong thơ cổ Trung Quốc có trong Ngũ vắn 7, tập một?

- Bài Nguyên tiêu của Hồ Chí Minh gợi em nhớ đến bài thơ Phong Kiều dạ bạc của Trương Kế.

Phiên âm

*Nguyệt lạc ô đề sương mãn thiên
Giang phong như hỏa đối sầu miên.
Cô Tô thành ngoại Hàn Sơn tự
Dạ bán chung thanh đảo khách thuyền.*

Dịch thơ:

*Trăng tà chiếu qua kê sương
Lửa chào cây bến, sầu vương giấc hồ.
Thuyền ai đậu bến Cô Tô
Nửa đêm nghe tiếng chuông chùa Hàn Sơn.*

- Đặc biệt là câu: *Dạ bán chung thanh đảo khách thuyền* gần giống với câu: *Dạ bán quy lai nguyệt mãn thuyền*.

+ Giống nhau: Cả hai câu thơ đều diễn tả cảnh khuya tĩnh mịch thanh vắng, đều có hình ảnh con thuyền và dòng sông.

+ khác nhau:

- Con thuyền của Trương Kế dừng bến tĩnh tại, chìm khuất như thoát tục ẩn dật, gợi sự u uẩn.
- Con thuyền của Hồ Chí Minh con thuyền của Cách mạng, con thuyền chở người lo đời, lo nước, phơi phới niềm tin.

Câu 6. “Cảnh khuya” và “Rằm tháng giêng” được viết trong những năm đầu khó khăn của cuộc kháng chiến chống thực dân Pháp. Hai bài thơ đó đã biểu hiện tâm hồn và phong thái của Bác Hồ như thế nào trong hoàn cảnh ấy?

Mặc dù ra đời trong hoàn cảnh hết sức khó khăn của đất nước, vận mệnh dân tộc đang nghìn cân treo sợi tóc, nhưng hai bài thơ vẫn thể hiện được phong thái ung dung, tinh thần lạc quan của Bác, cụ thể là:

- Tâm hồn chan hòa với thiên nhiên, say đắm thưởng ngoạn vẻ đẹp của thiên nhiên trong mọi hoàn cảnh.
- Hình ảnh trong hai bài thơ mang đậm vẻ đẹp cổ điển, những hình ảnh quen thuộc của thơ ca cổ phương Đông: Con thuyền, dòng sông, ánh trăng, giọng thơ khỏe khoắn, trẻ trung..

- Cả hai bài thơ đều thể hiện vẻ đẹp ung dung tự tại của người chiến sĩ Cách mạng, đêm ngày lo vận nước.

Câu 7. Hai bài thơ đều miêu tả cảnh trăng ở chiến khu Việt Bắc. Em hãy nhận xét cảnh trăng ở mỗi bài có nét đẹp riêng như thế nào?

Cả hai bài thơ đều đẹp như những bức tranh, nhưng mỗi bài thơ thể hiện một vẻ đẹp khác nhau.

- Cảnh khuya là cảnh trong ngàn gió núi, trăng giữa rừng khuya, một cảnh trăng lung linh huyền ảo quần quýt hòa quyện.

- Rằm tháng giêng là cảnh trăng trên dòng sông, một khung cảnh bao la bát ngát tràn đầy sức xuân.

III. Hướng dẫn luyện tập

Câu 2. Tìm đọc và chép một số bài thơ, câu thơ của Bác Hồ viết về cảnh trăng hoặc cảnh thiên nhiên. Hướng dẫn:

Chim mới về rừng tìm chốn ngủ

Chòm mây trôi nhẹ giữa tầng không

(Chiều tối – Nhật kí trong tù)

Trong tù không rượu cũng không hoa

Cảnh đẹp đêm nay khó hững hờ

Người ngắm trăng soi ngoài cửa sổ

Trăng nhòm khe cửa ngắm nhà thơ.

(Ngắm trăng - Nhật kí trong tù)

Trăng vào cửa sổ đòi thơ

Việc quân đang bận xin chờ hôm sau

IV. Tư liệu tham khảo

Trong nỗi lo lắng đặc về nước nhà, Bác tạm ngừng một phút để lắng sâu vào cảnh vật và Bác đã bắt gặp cảnh đẹp giữa rừng khuya trong khoảnh khắc dành cho trái tim nghệ sĩ của mình. Ban đầu, con người như hòa tan với thiên nhiên, chỉ có cảnh vật lắng sâu trong im lặng và vẻ đẹp xôn xao ngấm ngấm của nó. Đến cuối, hình ảnh con người cũng lắng sâu trong suy tư về nỗi nước niềm nhà

VnDoc - Tải tài liệu, văn bản pháp luật, biểu mẫu miễn phí

mới hiện lên với cả vẻ đẹp của tâm hồn cao cả, rạng ngời giữa cảnh đẹp mênh
mông của trời đất.

(Theo Lê Trí Viễn – Đến với bài thơ hay)